

INTERMEZZO

Антракт у боротьбі за виживання на 4 дні

Дійові особи

Редактор.

Хо.

Майзель, Лапко, Индус, Хлопецъ — грає один актор.

Тамара, Муруня, Морана — грає одна актриса.

День перший. Занедбане сільське подвір'я, над яким глибоке осіннє небо. По обидва боки сцени — бур'ян вище людського зросту. Колодязь із розваленим дашком, поряд — обламана калина з єдиним червоним кетягом на верхівці. Навпроти — стара груша. До ганку веде ледь протоптана стежка. Двері хати розчинені, за ними вгадується комин із наквацяною чимось червоним зіркою і вгорі — запилений хрестик із зілля. З хати долинає могутній спів на два п'яні голоси:

Редактор. Ой, продала дівчина юпку

Та купила козакові люльку...

Разом. Люльку за юпку купила —

Вона його вірно любила.

На ганок вивалюються співці — Майзель і Редактор.

Редактор. Ой, продала дівчина душу

Та купила тютюну папушу...

Разом. Папушу за душу купила —

Вона його вірно любила.

Наче у відповідь, оживає громовою музикою тарілка — гучномовець за сценою:

«От Москвы до самых до окраин,

С южных гор до северных морей,

Человек проходит, как хозяин

Необъятной родины своей.

Intermezzo 241

Над страной весенний ветер веет

С каждым днём всё радостнее жить...»

Від несподіванки обидва співці злетіли з ганку.

Редактор (*перекрикуючи*). Мало не забув! Товаришу Майзель...

Майзель. Трохим!

Редактор. Товаришу Трохим, а можна його відключити? Лише до кінця тижня. Гримить же цілісінський день! А в мене робота тиха, зосереджена.

Майзель. Умствєнна! Для тебе — все, редакторе мій золотий!

Думаєш, Майзель не розуміє? Майзель все розуміє! (*Витягає наган і стріляє в гучномовець. Той гикає і замовкає.*)

Редактор. А тобі за це нічого не буде?

Майзель. Майзель тут хазяїн! Майзель усе може! І хто бачив?

Ти щось бачив?

Редактор. Нічого! Пташка летіла!

Майзель. Отож бо й воно! А товариша Петровського ти бачив?

Редактор. Лише на мітингу. А товариш Балицький, я ж казав, до нас сам у видавництво приїхав з цією збіркою. І Коцюбинський якось був, Юрій Михайлович. З доповіддю виступав. Російською.

Майзель. Як будеш віддавати роботу самому товаришу Балицькому, скажеш так: Всеволод А-по-ло-но-вич! Майзель Трохим Петрович вам передає пламенний пролетарський привіт! Скажеш?

Редактор. Та же скажу. Як буду віддавати.

М а й з е л ь. Васько, жени машину! (*За сценою гурчить автомо-
біль*). І якщо треба, ти не стісняйся, треба! Все буде! Я до тебе в кін-
ці тижня навідаюся.

Р е д а к т о р. Але без самогону.

М а й з е л ь (*регоче*). Ну, це залежить! Працєю, товаришу доро-
гий, над своїм умственим трудом. До побачення!

Р е д а к т о р. До побачення, товаришу Майзель. Та не туди, тут
перелаз...

М а й з е л ь. Мерсі.

М а й з е л ь виходить, ледве не звалившись у колодязь. Редактор тре лоба, непевно
повертається. Бачить у бур'янах щось схоже на скульптуру людську постать.

242 Олена Клименко

Р е д а к т о р. Товаришу Майзель? (*Підходить, постать вищить
і щезає*). Господи, собаку маю за людину! Ох-хо-хо, голова моя!

(

Робить спробу сісти на пеньок).

Х о (*випростовується*). Дивись, куди сідаєш!

Р е д а к т о р (*кволим голосом*). Казав же йому-другу квартиру не по-
чинать.

Темрява. Дівочий голос: «Товаришу, що з вами?» Світло. Редактор сидить
на призьбі, спершись об стіну. Перед ним д і в ч и н а з макітрою в руках.

Д і в ч и н а. Що? Вам зле, товаришу?

Р е д а к т о р. Ні, ні! Де той, кошлатий? (*Озирається*). А ти хто?

Ти тут живеш?

Д і в ч и н а. Он в тій хаті. Мені голова сказали вас годувати і вза-
галі шефствувати, якщо треба. Харчі кожного дня виписуватимуть,
за дорученням товариша Майзеля.

Р е д а к т о р. А звати тебе як?

Д і в ч и н а. Тамарою, а поки що Оришкою.

Р е д а к т о р. Як це — поки що?

Т а м а р а. Оришка — це релігійний дурман і опіум для народу.

А мене в місто посилають, на робфак. Як активну комсомолку. Так
я зразу запишуся Тамарою. Класне ім'я і жодного дурману.

Р е д а к т о р. На превеликий жаль, дитинко, Тамара — це грузин-
ська свята. І цариця на додаток.

Т а м а р а. Ой, правда? А, ніхто не здогадається. Ви тільки не ка-
жіть про це нікому, згода?

Р е д а к т о р. Що це в тебе?

Т а м а р а. Кулеша з салом. Ви ж будете кулешу з салом? А як вас
звати?

Р е д а к т о р. Євген Володимирович. Буду я кулешу, тільки мені
товариш Майзель теж пайок привіз.

Т а м а р а. Євгене Володимировичу, ви не викидайте завтра решток,
гаразд? Ні, у нас колгосп багатий, на червоній дошці, одноосіб-
ників лиш двоє, і на трудодні дають. Тільки в мене двоє братиків ма-
леньких, вони вічно ниють — дай та дай.

Р е д а к т о р. Так би й зразу...

Т а м а р а. Що ви, це ж колгоспне! Я б не просила взагалі, так
малі, як сало побачили...

Р е д а к т о р. Стривай, там була якась миска. Поділишся з бра-
тиками.

Intermezzo 243

Т а м а р а. Я не голодна. Це просто малі... А я вам взавтра борщу наварю. Я готувати ловка, смачно виходить. Євгене Володимировичу, а ви одружений?

Р е д а к т о р. Так.

Т а м а р а. І як вашу жінку звати?

Р е д а к т о р. Я зчу її Лілея.

Т а м а р а. Яке красиве ім'я. І сама, мабуть, дуже красива?

Р е д а к т о р. Дуже. Тамаро, а чому у вас тихо так? Тільки зараз помітив. День такий гарний, просторий, золотоосінній...

Т а м а р а. Це радіо спортилось. От шкода! Нормально воно цілий день розмовляє, стільки наслухаєшся! Як би таке в полі зробити?

Обов'язково вигадують. Щоб весело було. І музика яка культурна — Утьосов, наприклад. Не те, що в нас — гиля-гиля, сірі гуси!

Р е д а к т о р. Живого нікого не чують — не мукає, не гавкає.

Т а м а р а. Корови в колгоспі. А собак ще торічної весни заготовили.

Р е д а к т о р. Як це заготовили?

Т а м а р а. Для Червоної Армії. Червоній Армії потрібно хутро, всіх собак і постріляли. А в містах хіба ні?

Р е д а к т о р. Не знаю... Якоюсь пропустив.

Т а м а р а. Ви, товаришу, як треба, тільки покличте «Тамаро!» — я їй підбіжу. Спасибі за куліш. А взавтра я борщу такого наварю — ложка стоятиме! І теж із салом. *(Виходить.)*

Р е д а к т о р. Боже ж мій, півдня пропиячили. До роботи, хай йому грець! *(Рішуче заходить до хати, виносить лаву, столик, каламар із ручкою і купу паперів. Сідає до роботи. Затемнення.)*

Світло. Редактор сидить на тому самому місці, папери перемістилися з однієї купи до іншої. Палить.

Р е д а к т о р *(неуважно)*. Дні такі просторі, тихі, гарні... Три джерела і три складники марксизму...

Х о. Ох-хо-хо-хо... І всього, як годиться, по три. Бодай би щось нове виградали.

Р е д а к т о р. Це ти, Тамаро?

Х о. Я це, я. Кошлатий.

Р е д а к т о р *(повертається. Мовчання. Рішуче)*. Нема тут нікого. Сам я самісінький. Один, як палець.

Х о. Нічого собі гурт! Їх же у тебе двадцять?

244 Олена Клименко

Р е д а к т о р. І справді. Чому ж тоді... А ви хто — диявол? Наш український Мефістофель?

Х о. Ти б ще сказав — кирпатий.

Р е д а к т о р. Не скажу.

Х о. І на тім спасибі. Хо я.

Р е д а к т о р. Хо? Деся я... Хо! Ти ж начебто по лісах-хащах блукаєш?

Х о. А чому це ти мені зразу тикаєш?

Р е д а к т о р. Ну, по-перше, ти мені теж тикаєш. А по-друге, не буду ж я вкати витвору власної уяви?

Х о. Що ж, тут хащі незгірші, ніж у пущі.

Р е д а к т о р. І то правда. А хто це з тобою?

Л а п к о *(вибігає, лащитья)*. Лапко я.

Р е д а к т о р. Собака? А як же...

Х о. Недозаготовлений він. Мати його застрелили перед депортацією куркулів, а щеня шкільний учитель підібрав.

Р е д а к т о р. То чого ти тут по бур'янах ошиваєшся? Наброїв щось?

Л а п к о. У-у! (Ховається).

Х о. А вчителя три дні тому заарештував товариш Майзель.

Як буржуазного націоналіста.

Л а п к о (з бур'янів). У-у!

Р е д а к т о р. Так. Їсти хочеш?

Л а п к о. У-у-гу.

Р е д а к т о р. На. (Відкладає трохи каші в уламок миски). А... ти голодний?

Х о. Мені людська їжа не до смаку. Надто вже ти жалісливий.

Р е д а к т о р. Ні. Просто макотра велика.

Х о. І що ж ти тут робиш, такий тонкосердий?

Р е д а к т о р. Редагую переклади класиків марксизму-ленінізму-сталінізму. За особистим дорученням голови ДПУУ товариша Балицького. І... ні, я таки божеволію. Собака мовить людським голосом. Моховитий пеньок користується словом «депортація».

Х о. А як я маю це називати? Партиійною грабіжкою в особливо великих розмірах? Державно організованим розбоєм за попередньою домовленістю?

Р е д а к т о р. Тихше! (Озирається).

Х о. Хто з нас божевільний?

Intermezzo 245

Р е д а к т о р. А ви можете довести, що ви існуєте?

Х о. Ти що, власним очам не віриш?

Р е д а к т о р. Не завжди. Вони в мене можуть щось понадкласове нагледіти, тобто незгідне з класиками.

Х о. Марксизму-ленінізму-сталінізму?

Р е д а к т о р. Саме так. На тому стою, дорогий товаришу.

Л а п к о. Так ви ж сидіте. На лаві. Це вона класика того, морквизму? (Обнюхує лаву, гарчить, пробує вкусити). А така пристойна лавиця видається, березова.

Р е д а к т о р. Не собачого розуму це справа, Лапку.

Л а п к о. Ау! А як з хати виганяти, то собачого?

Р е д а к т о р (раптом люто). Я мушу працювати! Чуєте? Мушу!

У мене тільки чотири дні! І залиште мене у спокої, заради Бога!

Перебігли тіні, і в тінях зникають — Х о і Л а п к о.

Р е д а к т о р (сідає, переглядає папери). Отже, три джерела і три складники марксизму...

Темрява.

День другий. Ранок. Редактор, позіхаючи, виходить на ганок.

Р е д а к т о р. Ого, сонце куди підбилося. Оришко! Тамаро!

Х о (виходить з бур'янів). Спить вона. Зібрання о третій ночі скінчилося, а потім ще протоколи писали.

Р е д а к т о р (іде до колодязя, набирає води. Не озираючись). Я сьогодні тверезий. Навіть не похмелявся.

Х о (розвертаючи його до себе). Ти що, вважаєш, що мене тільки під градусом бачиш?

Р е д а к т о р. Ага (тре плече). Ну й лапи! А чого це вони засідають до гупої ночі? Раніше не можна?

Х о. Наче не знаєш, що як збори призначити о шостій, то раніше одинадцятій село не збереться.

Р е д а к т о р. А так (сміється). А ти справді існуєш? Я гадав, ти той, деліріум. Котрий дременс.

Х о. Від «тремтіти» чи «дрімати»?

Р е д а к т о р. Драпати. Якнайпрудкіше і якнайдалі.

М у р у н я (виплигує). Це кого тут подряпати?

Х о. Чекай, ще не твій час.

М у р у н я. Тебе не спитала.

246 Олена Клименко

Р е д а к т о р. Так це ж киця! Киць-киць-киць!

М у р у н я. М-рр (муркоче, третється об нього, раптом дряпає і зникає в куцах).

Р е д а к т о р. Чорт! Дивись, до крові дряпонула. А таке ж муркотливе, вихилясте...

Х о. Це Муруня.

Р е д а к т о р (починає вмиватися). А кішок не заготовляли для Червоної Армії?

Х о. Поки що ні.

Р е д а к т о р. Я чув, китайці кішок їдять.

Х о. Будуть і у нас кішок їсти.

Р е д а к т о р. Малоїмовірно. У нас навіть кролів не поважають, воліють сало. Як казав, здається, Юнг, свиня — це архетип української свідомості.

Вбігає задихана Т а м а р а.

Т а м а р а. Мати казала, ви мене кликали, товаришу Євген Володимирович?

Х о повернувся спиною і перетворився на пеньок.

Р е д а к т о р. Доброго ранку. Виспалася? (Починає їсти).

Т а м а р а. Ой, поки ці протоколи напишеш! На робфаку обов'язково інше доручення візьму. Напротоколилася на все життя!

Р е д а к т о р. А чого збори так затяглися?

Т а м а р а. Надійшла вказівка про додатковий продовольчий податок. Доповідав товариш Уманський із райкому. То ми й проголосували про додпродподаток на індусів. Одноголосно.

Р е д а к т о р. Отже, одностайно. Всі. До речі, одностайно — це від стайні чи від стаї? (Тамара хихикає). І як ви з Індії збиратимете той додпродподаток? Не близький світ.

Т а м а р а. Ой, ви з мене смістесья, Євгене Володимировичу. Індуси в Індії — це наші гноблені брати, яких ми обов'язково визволимо з-під іга британських колонізаторів. А ці наші індуси — то ін-ди-ві-ду-аль-ні хазяї і зародок капіталістичних відносин — куркульські недобитки, одне слово.

Р е д а к т о р. І треба їх добити.

Т а м а р а. От-от! Якщо ворог не здається — його знищують. Сам великий пролетарський письменник сказав. А ви Горького бачили?

Intermezzo 247

Р е д а к т о р. Ні. Я тобі тут кулеші залишив трохи для братиків.

Т а м а р а. Ой, спасибі! А голова вам учора пайок виписав, зараз побіжу.

Р е д а к т о р. Стривай! Скажи, тут нічого такого не траплялося страшного? Чи то вбивство, чи... Тут у дворі.

Т а м а р а. А вам звідки знати? Ви ж раніше тут не були?
Р е д а к т о р. Чомусь здається. Якесь усе надто занедбане.
Т а м а р а. Та нічого. Просто два роки не живуть, от і занедбане. Розтягли все, навіть дашок над криницею. Ой, вас поранив хтось? Теракт?
Р е д а к т о р. Пусте, кішка дряпонула.
Т а м а р а. Так це звідси наші Дмитрик кошенят тягає! Приблудка-лася якась приблуда. Що, заважають працювати?
Р е д а к т о р. Ні-ні. Давно я так не працював. Бачиш, майже половина рукопису. Не те, що вдома. Добре працюється, коли ніхто не смикає.
Т а м а р а. То я піду борща варити. Дякую за кулешу, товаришу.
Р е д а к т о р. І тобі спасибі, Тамаро.
Т а м а р а виходить.
Р е д а к т о р. Хо! Хо, ти де?
Х о (проявляється). Чого тобі? До речі, можеш не залишати їжу братам тієї дівчини. Вони все'дно помруть цієї зими.
Р е д а к т о р. Невже знову дифтерит? Начебто з ним покінчили, я читав. Хо, про що жахливе шелестіли вночі груша з калиною? В найпохмуріший час, час вовка. Я вже майже зрозумів...
Х о. Цікава ти людина, спеціалісте з марксизму-ленінізму-сталінізму.
Р е д а к т о р. Я тільки редактор. Але вони шепотіли про щось страшне. Не просто злий чин, а як у страшній казці. Що тут сталося?
Х о. В цій хаті жили Шемети. Дев'ятеро Шеметів. Коли їх розкуркулили і на Сибір заслали, старий Шемет залишився вмирати. Непівпаралізований він був, не варто було до Сибіру тягти.
Р е д а к т о р. І помер?
Х о. Хату купив з реманентом за півтора карбованці нинішньої голова, а в хаті старий лежить. Тиждень лежить, на другий завертає — не помирає. Мабуть, підгодовував його хтось. Тоді голова з братом вивезли його в поле, викопали яму, а брат відмовляється.
248 Олена Клименко
Каже, копати я копав, а живу душу ховати не можу. І пішов собі. А голова вкинув старого до ями, прикидав землею, випив самого-ну, що вони з братом принесли, щоб пом'янути куркульство як клас, іде, революційні пісні співає. Заходить у двір, а під грушею Шемет сидить, у білій сорочці, і сам білий-білий, аж світиться. Голова вихопив револьвера, почав стріляти, а він сидить. Тільки як голова цілу обойму вистріляв, півсела збіглося, виявилось, що то груша раптом розквітла. Так не до часу. Після того голова сюди не потикається. Хату Майзелю продав, під дачу. За два карбованці.
Р е д а к т о р. Це той голова, що мені пайок випикує?
Х о. Авжеж.
Р е д а к т о р. Що ж, може й мені старий Шемет привидиться, білий-білий.
Х о. Навряд. Якщо на цій землі всі замучені, розстріляні, твалтом убиті повстануть — живим місця не залишиться.
Р е д а к т о р. Хо, а ти, власне, хто?
Х о. А ти як гадаєш?
Р е д а к т о р. Не знаю.

Х о. Принаймні, чесно. Мав я колись справу з одним таким, із міста. Чепуристий був, з борідкою і золотим пенсне, у вишиванці. Так він потім такого про мене понаписував! Бо не вірив власним очам. А між іншим, доторкнутись до мене він так і не наважився. Дуже боявся за свій матеріалістичний світогляд.

Р е д а к т о р. Ну, не хочеш... Лапку! Тут кулеша лишилась!

З'являється Л а п к о, лащить, починає їсти.

М у р у н я (виплигує). А мені?

Р е д а к т о р. А дряпатися будеш?

Л а п к о. Буде! Буде!

М у р у н я. Що ж ти, такий молодий красень — і дряпанців боїшся? Та невже?

Х о. Муруню!

М у р у н я. А що Муруню? (Хапає миску і несе у бур'яни).

Л а п к о. Я ж казав, вона забере, вона завжди все забирає!

Р е д а к т о р. Ох, серце... Вже минулося. Що там мені Майзель залишив? Так, сало, самогону півбутелю, тараня, огірки з грушами...

Знаєш, Х о, дивний він якийсь Майзель. Пісні співає.

Х о. А він Перебийніс. Майзель він по жінці.

Intermezzo 249

Р е д а к т о р. А, тоді зрозуміло. Сто років тому був би він Перебийносов, а зараз Майзель. Далеко зайде землячок.

Х о. Не далі могили. За п'ять років Майзеля буде розстріляно, разом з Балицьким та іншими. Дружина Клара Майзель помре від виснаження в Ташкенті. Сина Кіма буде взято до дитбудинку і дано прізвище Малютов, на честь вірного слуги Грозного царя Малюти Скуратова.

Р е д а к т о р. Весело з тобою. Як морозом заморозило.

Х о. Який вже є.

Р е д а к т о р (безбарвно). Мені працювати треба. (Озирається, нікого немає. Сідає, починає читати).

Затемнення.

Редактор сидить, утомлено палить. *Х о* підійшов, узяв листок, почитав, поклав на місце.

Х о. Розкажи мені про місто.

Р е д а к т о р. Я живу на шостому поверсі, і найперше, що я бачу у вікні, прокидаючись, — це небо. Воно зовсім таке, як тут, але не для тих, хто тиняється вечорами по кам'яних пішоходах, — його заміняє мертво, яскраве світло ліхтарів.

Х о. Зовсім, як Плужник. Тепер про себе.

Р е д а к т о р. Влітку нас часто будять голуби. Вони починають туркотати, ледве розвидняється, і доводиться їх розганяти, щоб вони не збудили мою Лілею. Ні, про Лілею не треба. А навесні коти влаштовують герці та співочі турніри просто в нас під вікнами, і знаєте, це навіть цікаво, хоч і дуже гучно. Якщо позирнути вниз і вперед, простираються хвилі іржаво-червоних дахів, перетиканих запиленним листям старих каштанів. Влітку впрост на дахах засмагають кремезні сільські парубки, підставляючи під сонце м'язисті груди, і зманіжені міські панянки, що приходять до Лілеї, кидають на них жадібні погляди.

Х о. Ще.

Р е д а к т о р. За рогом у провулку, що пнеться вгору, між

кам'яницями є малесенька латка зелені за фігурними ґратами. Кажуть, колись там жив якийсь граф, чи не Браницький, і були стайні. Справді, довгий двір, вимощений бруківкою, а спереду — трав'янистий горбок із залишками клумби і дві поламані лавки. А навпроти — висока глуха стіна — брандмауер на шість поверхів, 250 Олена Клименко

напівукрита диким виноградом. Я люблю вийти посидіти там увечері, коли стіна всуціль озолочена західним сонцем і виноград проголошує на весь голос, яка зараз пора року. Якщо взяти зошита й олівця, можна навіть щось написати. Інколи.

Х о. А зараз ти що пишеш?

Р е д а к т о р. Зараз я редагую. Здебільшого переклади вкрай незугарні, та й оригінали... Ось послухай: Привид никає Європою, привид комунізму.

Х о (у нього раптом знайшовся новий голос, низький, вібруючий, наче дзвін). Горе на пророків безумних, що ходять за своїм духом та за тим, чого не бачили!

Р е д а к т о р. Всі сили старої Європи з'єдналися задля священного гоніння цього привида.

Х о. Коли згрішить проти Мене земля, спроневірючись, то протягну я руку Свою на неї, і зламаю їй хлібну підпору, і пошлю на неї голод, і вигублю серед неї людину і худобину.

Р е д а к т о р. Папа і цар, Метерніх і Гізо, французькі радикали і німецькі поліцаї.

Х о. Як виноградову лозу між лісними деревами, що дав я вогневі на пожертву, так дам Я вас, мешканці Єрусалиму!

Р е д а к т о р (перегортає кілька сторінок). Хай панівні класи тремтять перед Комуністичною Революцією. Пролетарям нема чого втрачати в ній, окрім своїх кайданів, а посядуть вони — увесь світ!

Х о. І пізнаєте ви, що я — Господь!

Р е д а к т о р (по паузі). Хто ти, Хо?

Х о (звичайним голосом). Хочеш знати, як ти помреш?

Р е д а к т о р. Ні! Нізащо! (Підхоплюється, втікає до хати).

Х о (навздогін). А Лілея?

Р е д а к т о р (з ганку). Залиш мені хоча б надію.

Темрява.

День третій. Редактор сидить, читає, час від часу нервово озирюючись.

І н д у с (із куців). Пане-товаришу! Пане-товаришу!

Р е д а к т о р. Га? Хто тут?

І н д у с. Тамарки нема?

Р е д а к т о р. Тамари? Немає. Ви хто?

І н д у с (виходить). Пане, не купите? (Показує щось на долоні). Податок новий наклали, нелюди немилосердні, дітей годувати нічим.

Intermezzo 251

Р е д а к т о р. Ідіть до Торгсіню.

І н д у с. Та я вже весь спродався, голий-босий, як Йона Многостраждальний, а це про брата пам'ять.

Р е д а к т о р (раптом зацікавився). Хвилиночку. Можна подивитися?

І н д у с. Гарна цяцька, золота.

Р е д а к т о р. Срібна золочена. Звідки він у вас?

І н д у с. Брат привіз з війни, мабуть дівчина подарувала.

Р е д а к т о р. Дівчина подарувала? Майже так. Де зараз ваш брат?

І н д у с. Вбили його у 20-му, а речі товариш-червоноармієць привіз. За Савецьку владу.

Р е д а к т о р. Щоб ви знали, цей медальйон розкривається.

І н д у с. Дайте! Що там?

Р е д а к т о р. Нічого цінного. Волосся.

І н д у с. Панські якісь витребеньки. То купите? Мені дітей годувати треба.

Р е д а к т о р. От грошей у мене катма.

І н д у с. Карбованця дасте?

Р е д а к т о р. Карбованця?

І н д у с. У Торгсіні тридцять копійок давали. За пам'ять.

Р е д а к т о р. Пам'ять... Дам я карбованця (риється на столі).

І н д у с. От спасибі. Жита тепер куплю для своїх, а сам на заробітки. Ви тільки Тамарці нізащо не кажіть, зараз стерво донесе. Будьте такі ласкавенькі. (Зникає в куцах).

Р е д а к т о р (роздивляється медальйон, мугикаючи собі під ніс). Ой у полі жито копитами збито, під білою березою козаченька вбито... Драстуйте, бабуню.

Х о (проявляється). От і повернулася пам'ять.

Р е д а к т о р. Вона потім тиждень хорувала, а слід на шиї до смерті лишився. Де її волочив за ланцюжок той вершник. Мабуть, брат того, як його...

Х о. Індуса. А волосся чиє, твоє?

Р е д а к т о р. Це однорічне волосся мого батька. Дивно, правда? Мій батько давно згинув там, у Галіції, у фронтовій могилі, разом із волоссям, мундуром, погонями, — хіба що гудзики збереглися.

А тут його немовляче ніжне, мов шовк, волоссячко... Повернувся.

Лети і угній цю нашу землю... прощай! (Закриває і ховає медальйон).

252 Олена Клименко

Віддам Лілеї. У нас нічого не лишилося з того дому з білими колонами, де я гостював дитиною. Уявляєш, я навіть не помітив спочатку, що сталося, аж коли бабуня якось захрипіла. Я схаменувся, вона впала, темний вершник погнав учвал, а я все озирався на білий дім, де вбивали рояль.

Х о. Рояль?

Р е д а к т о р. Так, я знаю, він неживий, але як він кричав! Ми якраз скрадалися із дому, бабуса все поривалася повернутися, віт підганяв: «Швидше, швидше!», — по сходах бігли туди-сюди люди, більшість з яких я знав, але зараз вони обминали мене очима. Всі щось тягли,

зовсім як пожежа, поки що без вогню. Якийсь величезний, темний, у волохатому кожусі волочив до сходів рояль, перепинаючись на кожному кроці. Рояль опирався, боронився, відгукуючись на кожен струс грізним гарчанням вишкіреного огрому чорно-білих іклів. Він стогнав акордами, ставав дибки і бив у долівку оздобними ногами з мусянджевими копитами. Тоді той темний витяг з-за спину сокиру і вдарив. Рояль гримонув, задуднів і перекинувся, оголивши червоні до розжареності мідяні жили. Це було аж непристойно. Ми з бабусею бігли чорним садом, гахала вслід сокира, рояль кричав і вищав через розбиті шибки, і розгорялася за нашими спинами багряна

луна пожежі, наче розпалена вогненним нутром роялю... А потім налетів той вершник. Бабуся дякувала Богові, що жива лишилася.

Х о. Хоча й усе втратила.

Р е д а к т о р. Вони дуже жалкували за медальйоном. Та невдовзі померли від іспанки.

Х о. А дід?

Р е д а к т о р. Котрий? У мене було два діди. Один був схожий на Пана Бога — з білою обложистою бородою, у білім домотканні.

Х о. А другий?

Р е д а к т о р. Він не був схожий на Бога. У нього бороди не було. Точніше, була еспаньйолка. Ти можеш собі уявити Пана Бога з еспаньйолкою?

Х о. Ні.

Р е д а к т о р. І я ні. Він був інженером, той мій дід, і купив собі, ще перед війною, білий дім у селі. Навіть трохи пожив у ньому. А у 18-му поїхав до Києва за мандатом на охорону, — і зник. І ніхто так і не дізнався, що з ним сталося.

Х о. А перший дід?

Intermezzo 253

Р е д а к т о р. Котрий з бородою? Помер у 21-му з голоду. Їжу нам, молодшим, віддавав.

Х о. А ще кажеш, я тебе ляком заморожую.

Р е д а к т о р. Як уже є. Як ти кажеш... (обидва невесело сміються). Випити не хочеш?

Х о. Я?

Р е д а к т о р. Ти, ти. Щоб забутися трохи. Тільки тому її п'ють, кляту.

Х о. Ні, не тому. Просто вона полегшує розставання з Образом Божим, яким ти є. А це дуже важко — бути Образом Божим.

Р е д а к т о р. Ох, важко! Ну, то я сам вип'ю.

Х о. Ні.

Р е д а к т о р. А я... Добре, добре, не буду. Не так вже, власне, й хотілося. Там що, Муруня блукає? (Хо повертається, Редактор швидко вихиляє склянку). Диви, приверзлося.

Х о. Це заповідь восьма — не свідчи неправдиво.

Р е д а к т о р. І хай буде слово твоє «так-так», «ні-ні», а що зверху того, те від лукавого.

Х о. Ще пам'ятаєш?

Р е д а к т о р. Пам'ятаю, не пам'ятаю — яка різниця? Зараз без брехні не проживеш. Найгірше те, що по якомусь часі брехня, сто-крат повторена, починає видаватися істиною. Хо, що таке істина? Не може ж бути, щоб я один був такий розумний, а всі інші — телепні. Може, це вони розумні і розуміють те, чого я не розумію, а телепень — я сам?

Х о. А що ти ще пам'ятаєш із заповідей?

Р е д а к т о р. Чомусь всі згадують виключно шосту — «не чини перелюбу». І згадують, як правило, саме тоді, як збираються ті порушники. Правда, як смішно?

Х о. А ти думай не про всіх. Про себе. Особисто.

Р е д а к т о р. Про себе особисто? Це великий гріх проти нинішньої влади. Егоїзм. Ти маєш думати про всіх. Про колектив, державу, пролетаріат... Хо?

Хо. Чого тобі?

Р е д а к т о р. Я не хочу думати про колектив і світле майбутнє всього людства. Я не знаю, яке воно буде і чи буде взагалі, а ставати гноєм під майбутніми поколіннями...

Хо. Ну?

Р е д а к т о р. Я є зараз! Я живий. Я жити хочу, Хо!

254 Олена Клименко

Хо. Отак кричатиме тридцятичотирирічний Косинка, коли його тягтимуть на розстріл: «Люди, допоможіть! Люди, убивають! Я жити хочу!»

Р е д а к т о р. Косинка? Я його на тому тижні зустрів на Володимирській, разом із Підмогильним. Мабуть, до дому пішов.

Хо. Під заклики про світле майбутнє ви створили культ смерті.

Р е д а к т о р. Культ смерті? Саме так!

Хо. Знову, як колись, горять цілопалення з людських тіл, хижі звірі і птахи об'їдають трупи. Підводиться в осередді зиккурат кольору закріплої крові, де возлежить вічно мертве живе опудало. Проходять перед ним тисячі юних, скандуючи «ура!» і «слава!» — і зникають навіки у жертвовному димі. Ридують ночами в подушки матері, а вдень самі відводять дітей у пащу новітньому Молохові. Батьки відрикаються від дідів, а діти — від батьків. Найвищою доброчесністю є убити ворога і метою життя — померти за вождя. Тобто — смерть.

Р е д а к т о р. Так, так, Хо. Смерть — їх улюблене слово. На кожному зібранні, що кілька днів, всі, як один, вимагають смерті — смерть куркульським виродкам! Смерть італійським фашистам! Смерть уклоністам! Смерть запродавцям! Ми вимагаємо смерті!

Хо. Що ж, ви закликали смерть — ви її отримаєте.

М у р у н я (виплигує). Я вже тут!

Р е д а к т о р. Господи!..

Грім музики. Під видозмінений «Інтернаціонал» з'являється М у р у н я у своєму справжньому вигляді — М о р а н и, богині смерті: біле обличчя, чорна грива волосся, біла туніка зі слідами крові. В руках у неї велетенський червоний прапор, на якому з одного боку серп і молот, з другого — свастика. Вона танцює, мов Айседора

Дункан. Музика:

«Чуєш, сурми тримбляють,

Час розплати настав,

З «Інтернаціоналом»

На смерть нас Диявол віддав».

Музика трохи змінюється — і переходить у новий гімн:

«Мій фюрер, мій фюрер, мій фюрер

Убити й умерти велить;

Біг смерті, біг смерті, біг смерті

Віднині ніщо не спинить!»

Фінальний стрибок. Морана застигає із розмаяною пекельним вітром корозвою.

Intermezzo 255

М о р а н а. І потечуть багрянні ріки загірної Комуни!

Темрява.

День четвертий. Ледь розвиднілося, Редактор сновигає подвір'ям, вигукуючи:

«Хо! Де ти, Хо!» За ним никає Лапко.

Л а п к о. Ну, чого ти, та з'явиться він, ось побачиш, не пропаде, не зникати ж йому...

Р е д а к т о р. Він мені потрібен. *Хо!* Відгукнися, *Хо!*
Затемнення. Редактор їсть, Тамара перед ним із черговою макітрою. Вдалині щось
дзвінко гунає.
Т а м а р а. Смачно? То ви вже їдете сьогодні, Євгене Володимир-
ровичу? Все скінчили?
Р е д а к т о р. Так, все. Дякую, Тамаро. І слухай, що там у вас
зранку дзенькає?
Т а м а р а. А, то щупи кують.
Р е д а к т о р. Щупи?
Т а м а р а. Ну, такі довгі залізні прутки, протикати землю або сті-
ни, де ті кляті куркулі зерно приховали... (Раптом вибухає плачем).
Я вже більше не можу! Я так і сказала: «Товариші, я більше не можу!
Я вже й так спізнилась майже на місяць, мене відраховують». А він...
він не відпускає! (Ридає).
Р е д а к т о р. Тамарочко, Тамарочко... Хто не відпускає?
Т а м а р а. Секретар... довідку... не дає...
Р е д а к т о р. Сідай, заспокойся. От і молодець. (Заходить у хату
і повертається із сулією, заткнутою качаном). У вас секретар — чо-
ловік?
Т а м а р а. Чоловік, Микола Валащенко... все чіпляється... Не можу
я більше!
Р е д а к т о р. Покажи йому пляшку, але віддаси тільки отримав-
ши довідку.
Т а м а р а. Євгене Володимировичу! Ой Євгене Володимировичу!
(Хапає пляшку, вибігає, повертається, кидається Редакторові на шию
і знову вибігає).
Р е д а к т о р. Жити стало краще, жити стало веселіше, товариші!
(Безнадійно). *Хо!* Озовись, будь ласка.
Х о (раптом). Чого тобі?
Р е д а к т о р. Я так боявся, що тебе вже більше не побачу!
256 Олена Клименко
Х о. Отже бачиш. Ну?
Р е д а к т о р (незграбно встає навколішки). *Хо!*
Х о. Достойна позиція. Прах єси і в прах підеш.
Р е д а к т о р. Зроби зі мною, що хочеш, тільки спаси мою Лілею!
Благаю! (Пауза). Спаси!
Х о. Я нікого не можу спасти. Ви самі обрали собі шлях.
Р е д а к т о р. Ти все можеш.
Х о. Дурнику, воловодився б я тут з вами, якби міг піти?
Р е д а к т о р. *Хо!*
Х о. А ти ніколи не думав, що так буде краще? Що могло б її спіт-
кати в цей час крові! Стала б сексотом — тобі, бачу, знайоме це сло-
во? — і доносила б на свого чоловіка і знайомих.
Р е д а к т о р. Лілея — ніколи!
Х о. Не клянися. А так відійде тихо вдома у власній постелі.
*Не так, як мільйони, що помруть найближчим роком. Ти тільки зна-
йди їй священика. Це важко, але ти зможеш. Вона ж у тебе хрещена?*
Р е д а к т о р (встає з колін). *Хрещена. Власне, я знав, що так
буде. А ти... Нащо ти взагалі, коли нічого не можеш? Ненавиджу!*
*Хто ти такий, щоб нас судити? Ти знаєш, що це таке — важко схи-
лятися цілий день, просотуючись через глевкий, мов глина, недолю-
гий текст, пропускаючи його через себе, — а потім бігом, ні, не додо-*

му, а до жилищці
— кімнати, де юрмляться четверо, хай найдорож-
чих, але інших людських істот. Перекуняти трохи, а на ніч — в чергу
за пайковим хлібом, бо кого ти погониш за ним, окрім себе, — двох
стареньких бабусь? П'ятирічну доньку? Чи сухотну жінку? А те,
що є в тобі найціннішого, твоя сутність — переприває, дармо рветься
на волю, зникає безповоротно!

Хо. Ти вважаєш, що ти такий цінний?

Р е д а к т о р. Не я. Те, що в мені.

Хо. Іскра Божя.

Р е д а к т о р. Мабуть, так. Інакше звідки б вона взялася?

Хо. То продай її. Душа не болітиме. Буде квартира, і в чергах
не стоятимеш.

Р е д а к т о р. Я б продав, та якось не виходить.

Хо. Колись люди хотіли Царства Небесного, потім — увесь світ,
що значно менше, але теж щось; тепер продають душу за пайку, що-
правда в твоєму випадку — академічну.

Intermezzo 257

Р е д а к т о р. А знаєш, Хо, я багато разів помічав — те, що вони
задешево купили, зразу якось знецінюється. Тобто купивши за шма-
ток хліба блискучого поета, вони отримують бездарного віршомаза;
з ученого — посереднього інженера.

Хо. Ну, ми дісталися до інженерів людських душ. Якраз твоя
бранжа.

Р е д а к т о р. Конвоїрів людських душ, Хо. Крок вліво, крок
вправо — стріляю доносом без попередження!

Хо. А вівчарки-вовкодави?

Р е д а к т о р. Критики. Ні, вовкодави — філософи. (Обидва смі-
ються).

Хо. Ну, ти, принаймні, не бевзь.

Р е д а к т о р. Стривай! Хо, а раптом це і є їхньою справжньою
метою — загасити в людині іскру Божу? Маркс звів людину до рів-
ня шлунка, забравши в неї все вище; Ніцше, потаємними визнавцями
якого вони всі є, відкрито проголосив вищість надлюдей над
морем нижчих істот — тих, кого Ісус називав малими сими і своїми
братами; а Фройд скасував гріх, замінивши його цілком безвідпові-
дальною підсвідомістю і полишивши людину без права вільного ви-
бору між добром і злом. Чи той же Павлов, що звів душевні порухи
до рефлексів. Що ж виходить, Хо? Чому вони всі намагаються зро-
бити з мене примітивне бидло?

Хо. Зверни увагу, їм мало просто розстріляти людину; спершу
вони обов'язково змушують її оббрехати себе і загубити друзів та ро-
дичів, обвинувативши в неіснуючих гріхах. Їм треба убити душу —
безповоротно.

За сценою вищить Лапко — і пробігає, тримаючись за спину, ледве не збивши
їх з ніг. За півхвилину з того боку, звідки він вибіг, з'являється Х л о п е ц ь зі шу-
пом у руках. Хо зникає.

Х л о п е ц ь. Де? Уб'ю гада!

Р е д а к т о р. Кого?

Х л о п е ц ь. Сучий син! (Хлеще щупом по землі).

Р е д а к т о р. А пішов ти...

Х л о п е ц ь. Я право маю. Я член комісії!

Р е д а к т о р. Геть!

Х л о п е ц ь. А ти що за цабе? Підкуркульник? Він на мене гарчав, троцькіст!

258 Олена Клименко

Р е д а к т о р. Геть, я сказав! Це дім товариша Майзеля.

Х л о п е ц ь. Вибачайте, помилочка вийшла, товаришу. (Вибігає, з-за сцени). І все'дно вб'ю сучого сина!

Р е д а к т о р. Мерзотник.

Х о (з'являється). А хіба не всі ви такі? Мерзотники, боягузи чи бевзі. Або суміш з усіх трьох. Знуцання над образом Божим. І всі, як один, хрещені.

Р е д а к т о р. Ну, то й що? Всі зараз хрещені. Цей бевзь, я, Тамара, Майзель, старий Шемет і голова, що його живцем поховав!

Х о. І брат голови.

Р е д а к т о р. То й що з того? Що!?

Х о. В тому-то й заковика, що нічого.

Р е д а к т о р. Стривай. Щось ти важливе сказав про мільйони.

Це що, метафора? Поетична фігура?

Х о. Що я тобі, літробітник? Мільйони помруть з голоду. Кінець світу, котрий ти знав. Крапка.

Р е д а к т о р. Але ж це неможливо. Нащо? Як? Врожай, звичайне, цього року не дуже, передвесня буде бідним.

Х о. Ти що, навмисне не чуєш? Не бачиш — уже почалося. Все відбирають. Не те що до зернини — до лушпиння картопельного.

Р е д а к т о р. Так підуть до міста.

Х о. Нема в місті хліба. Пайок на карточку.

Р е д а к т о р. Ну, я знаю... це кудись поїдуть... не може такого бути! Он у 21-му американці допомогли.

Х о. Не пустять їх. Нікого не пустять. Залишать помирати.

Р е д а к т о р. Не може такого бути! Нащо? І Тамара помре? І цей хлопець?

Х о. Ні, Тамара не помре. Вона у місті пайку отримуватиме. Її брати помруть. І мати. І цей хлопець теж.

Р е д а к т о р. І голова?

Х о. Голова не помре. Він довго житиме, буде прикрашений багатьма орденами і званнями і повчатиме майбутні покоління, як слід жити на цій землі.

Р е д а к т о р. Майбутні покоління?

Х о. Діти тих, хто вижив. А вони слухатимуть і робитимуть вигляд, що вірять. Господи, як я з вами втомився! Бачиш оті бур'яни?

Р е д а к т о р. Ну?

Intermezzo 259

Х о. На той квітень всі вулиці села заростуть такими хащами.

В людський зріст. Тільки з колеїнами від драбиняки, що возитиме трупи в загальну яму. І коситимуть того літа, обв'язавши носа і рота ганчіркою — від смороду трупів, що розкладаються в житі.

Р е д а к т о р. Я не вірю. (Раптом) Як я помру?

Х о. Згории заживо разом із Свідзинським та іншими. Сплять тебе, наче дрова. Тільки ні на що твоє тепло не придасться — ні зігрітися, ні страву зварити. Хіба землю попелом угноїш. Але не зараз. Значно пізніше.

Раптом вмикається гучномовець.

Гучн о м о в е ц ь. «Каждый из нас по-разному формировался в борьбе рабочего класса, но в каждом из нас преданность делу освобождения трудящегося человечества от любых и всяческих форм эксплуатации крепла под влиянием вашего творчества, всех тех волнующих мыслей и радостных чувств, которые будит имя Горького в ушах и сердцах миллионов»...

Р е д а к т о р. Благаю, вимкни його! (Хо махнув рукою — радіо замовкло). Хо, невже ти нічого не можеш зробити?

Х о. Скільки раз тобі повторювати — ви самі обираєте собі шлях! Ти ж на них працюєш?

Р е д а к т о р. Так. І нівроку служив інструктором політпросвіти в Політуправлінні Реввоенради. У 19-му році, коли з голоду вмирав. А що я мав робити?

Х о. Спитай у своєї совісті. Через неї говорить з тобою Пан Бог.

Р е д а к т о р. Вона каже, що я боягуз. Так, Хо. Я боюся. І змушую себе вірити. Інколи навіть вдається майже повірити. Знаєш, Хо, вони так красиво обіцяють майбутнє!

Х о. Це так, як той зараз? (Вказує на репродуктор).

Р е д а к т о р. Всі бояться, Хо. Зверху донизу. Цей страх пройшов усе наше єство, ввійшов у кров, передався дітям і онукам.

Х о. Не зовсім. Народжується людина, несучи в собі відбиток Божого Лица. І хоч як її знівечують потім, — ви знівечуєте в тому числі, пане редакторе — та щось залишається. Це Тамара підготовувала старого Шемета.

Р е д а к т о р. Тамара?!

Х о. І встидається цього, і намагається забути, як щось гидке і недостойне світлого образу борця за соціалізм. І їй вдається забути,

260 Олена Клименко
викинути з пам'яті. Аж до смерті, коли Шемет у білій сорочці прийде і простягне їй руку, витягаючи з темряви зневіри і розпачу. Бо онуки Тамари наплюють на її божків, яких вона вважала богами, і викинуть їх на смітник, — так само, як зробила Тамара з богами своїх батьків і дідів. І це буде справедливо. Але, як сказав один дуже розумний чоловік, не дайте праву і справедливості стати понад милосердям.

Р е д а к т о р. Господи, милосердя! Як давно я не чув цього слова. Не дайте праву й справедливості стати понад милосердям! Хто це?

Х о. Він тільки нещодавно народився.

Р е д а к т о р. Де — у нас? Як його звати?

Х о. У нього подвійне ім'я «Іван-Павло». У нас він би не вижив.

І не став тим, ким він стане. Бо ваші чорні боги відливають вас в однакову форму, — з брудної твані, підфарбованої кров'ю, — юнак, що готується до війни, щоб обернути весь світ на таких самих рабів, яким він є; юнка, для якої найвищою цінністю є померти за того, хто знищив її батьків і понівечив її власне життя.

Р е д а к т о р. А знаєш, Хо, у них таки є справжня віра. Ні, не в слова про пролетаріат і так далі, — а просто в Силу. Грубу фізичну силу, — танки, літаки, солдати, бомби, — правий той, хто сильніший, треба перейти на його бік.

Х о. Хіба? Цікава думка, людський сину. Може, ти й маєш рацію.

Послухай, Майзель уже тут. Може, візьмеш Лапка з собою?

Р е д а к т о р. Куди? У мене п'ятеро в кімнаті.

Л а п к о. Візьміть мене! Я дзявкати вмю.

Х о. З'їдять його.

Л а п к о. Я буду тихо. Я дитину стерегтиму. Візьміть, дядечку!

Р е д а к т о р. Ну, добре. Але щоб мені тихо. Ляжеш килимком в ногах у Майзеля — і нічирк!

Л а п к о. Як ти? Я вмю, вмю!

Р е д а к т о р. Що?! Сховайся поки.

За сценою звучить клаксон. Х о і Л а п к о щезають. Редактор переглядає папери в течці. Вдирається життєрадісний М а й з е л ь.

М а й з е л ь. А я все думаю, як там мій редактор, чи не зобіжжають його? Дорога моя людино! Як праця йде?

Р е д а к т о р. Все скінчив. Ось.

М а й з е л ь. По-стахановськи! З мене премія.

Intermezzo 261

Р е д а к т о р. Ні, ні! Я б уже хотів поїхати. Самі розумієте, сім'я. Тільки товаришу Майзель, до мене тут собака приблукався. Можна його під ноги? Собака тихий, вихований.

М а й з е л ь. Нащо тобі якийсь кабиздох? Я тобі щеня від своєї вівчарки

подарую, медалей — во!

Р е д а к т о р. Ні, ні, дякую. Дорогий собака у мене пропаде. А такий кабиздох — в самий раз. Товаришу Майзель, ви казали, сало й молоко...

М а й з е л ь. Ну, як хочеш. Сідай в машину, заїдемо за премією до комори. (Заглядає в течку). Ого, справді напрацював! А я тут теж мотався по району... нічого не поробиш, обострення класової боротьби

і вилазки куркуля. Як каже товариш Ягода, ні пожрати, ні посрати всмак ніколи. (Регоче). Справжній літработник товариш Ягода, недарма він найкращий друг самого Горького!

М а й з е л ь щось розповідає, махає руками, блискає зубами — але без жодного звуку. Р е д а к т о р, непевно озирючись, іде за ним до виходу. Бачить Х о, що стоїть відкрито, і зрозуміло, що Майзель його не помічає.

Х о (голосно). Гей, пане поете! Все ще буде. Ваша дочка Леся виросте, і збереже ваші вірші, і діти ще вчитимуть їх по школах. Україна буде! Надійтеся!

Темрява. Репродуктор гримить гімном Радянського Союзу, потім музика стихає, включається проникливо-тріумфальний голос Левітана: «Гаваріт Москва». Звуки віддаляються, спалахує світло. Під чорним небом Х о, весь у білому, сидить на лавці під вкритою чи то снігом, чи то цвітом грушею. До нього підходить, теж у білому, Р е д а к т о р, сідає поряд. Білий цвіт сиплеться на них, на зал, замітає все, а вони все сидять і дивляться на нас.

—